

Szabó Magda

A MURANÓI HATTYÚ

Onnan tudtam, hogy nagybeteg lehetek, mert legabszurdabb kívánságom is teljesült. Dagadt torokkal, feszülő nyálkahártyák közül ágyamba kértem a tabut, amelyet számomra ismeretlen törvények tartottak távol hétköznapjaimból, viszont örökre eljegyzett bennünket ünnepre terített asztalokkal, ritkán ízlelt ételekkel, titokzatos formájú új süteményekkel. Igen, ezen a magas láz lebegtette napon behozták a tilalmas tárgyat, még hozzá apám, akiről hamar észrevettem, nemhogy nem méltányolja, de számomra is érzékelhető módon gyűlöli is szegényt. Fejjel lefelé lógatva hozta, ahogy vadászatok után a nyulat, még a keze is viszolygott a fel-felszikkasztó csodától, amelyet nálunk kulcsra zárt vitrinben őriztek, egyébként rendeltetésére nézve nemcsak gyönyörködttetett, de fontos gasztronómiai igényt szolgált: a műtárgy sőtartó volt, asztali kellék, de milyen rangos, milyen királyi pompát szuggeráló: Murano szülötte. A hattyú hibátlanul szép volt, látványnak is csoda, fején hajszálvékony ezüstoffonal rögzítette korona jelezte funkcióját, csak szárnyai között mutatta a rés eredeti rendeltetését, oldalán pici ezüstpajzsocsókák szorították a sókanalat szikkasztó testéhez. Nálunk családtag, látogató, személyzet egyaránt tudta, anyám első házasságát idézi a velencei nászútról hozott szuvenir, akit a vitrin nyugalmából csak nagy ritkán volt szabad szolgálatra vezényelni, én, aki mindennel játszhattam otthon, szinte sohasem érinthettem. Nem anyám, apám döntése volt, ő eltiltott a hattyútól. Fogadalmat tétetett velem, hogy soha nem könyörgöm ki anyámtól a dísztárgyat, szavamat adtam, az ilyenfajta kötés egyike volt annak a soknak, amelyet anyám úgy nevezett: Szabó-titok, nem firtatott utána, nevetett rajtunk. Nem könnyen törődtem bele, hogy megkötötték a kezem, de álltam a szavam tisztességesen, pedig igazán szerettem volna megtapogatni, apróra megvizsgálni a muranói hattyút, de meg kellett elégednem azzal a lehetőséggel, amellyel élhettem: ha nem is sűrűn, de azért olykor volt nálunk igazi vendégség is, ilyen alkalommal a hosszabbító részeket kihúzták az asztalból. Terítésnél az abrosz közepére került rajongásom tárgya, persze egyazon időben a búsító ténnyel, hogy találkozásunk vendégség keretében történik, amikor nekem minden alkalommal vizsgáznom kell asztali viselkedésből, amire irgalom nélkül pár évvel születésem után megtanítottak. A tabu tehát olykor kiszabadult vitrinketrecéből, ott csillogott előttem egy ovális tükörlapon, s olyan meghökkentően, irreálisan szép volt a sok gyertyás zsirandolok tűzében, hogy révén éltem át: az abszolút szép egyszerre boldogító és elbúsító élmény, a néző maga áldozat, mert majdnem megsemmisül a látvány kíméletlen, sugáros erejétől. A hattyút meg csak akkor érinthettem, amikor anyám a szalonba kérte kávéhoz a vendégeket, abból a szertartásból akkor még kimaradtam, viszont segítenem Ilka néninek leszedni az asztalt szabad volt. Annyi időre, míg megsimogathattam, meg is kaptam, aztán visszazárták a kiskredenc tetején nyíló-záródó vitrincellájába, néztem, ágaskodva, mennyi méltósággal viseli sorsát, üvegen át is szépséges volt, titokzatos. Ott látva kicsit szégyelltem is, hogy szeretném kisajátítani, nem ismertem azt a szót, hogy szuverén, de megéreztem, voltaképpen nem illenék zavarnom elfogadott magányát. Azt váltig nem értettem, mi lehet a jelentősége apám életében, hogy annyira

véd tőle, mintha bajt hozhatna rá vagy ránk, pedig a szakácsnőnk célzott rá, de nem láttam a szavak mögé.

„Maga ugyanolyan szégyellnivalóan féltékeny, mint az apja – mondta asztalszedés közben egyszer Ilka néni –, emlékszik rá, hogy valami trükkel addig mesterkedett, míg kiravaszkodta innen a nagyságos asszony keresztlányát, a Lilinkót, maga csinálta, ne tagadja, mert láttam. Nem bírta nézni, hogy Lilinkót becézi a család, különösen hogy az anyja hogy hintáztatja, ránevet, maga bemúmiázná az összest, akit a saját emberének gondol, aztán huss, rájuk a vasajtót, ne szeressenek senkit, csak magát. Szegény Lilinkót hazavitték, mert szétgőrált a széttépett gyöngysort, meg elkente a lekvárt a szőnyegen, pedig azt mind maga csinálta valahogy, egyszer leleplezem én, ne féljen, mert ahogy a tanácsos úr a jogtudományok doktora, maga a gonoszságé lesz, máris az. Ahogy maga rostál meg boronál meg megőrli a másikat, az művészet, de az ördögé, Lilinkót kiutáltatta innen, Ibikét választotta az unokatestvérek között, mert az a rabszolgája, a majma, teszi, amit mond neki, maga meg kitüntette papírcsillaggal, és úgy hívja Ibikét: Tigris tábornok. Tigris maga, meg sok minden más is, egyet csak én tudok, hogy még mi, menjen, jelentkezzék a nagyvásáron a cirkuszosoknál, hogy vegyék fel, mert maga komédiásné, aztán azt alakít, amit akar. Jaj, de az apja lánya, de az apja lánya, a tanácsos úr is nagy játékos, annak meg mindjárt szívritmuszavara lesz, ha a tisztségbe került városi urak idejönnek vizitelni, aztán a nagyságos asszony azt mondja a vizit után a jobbképűekre: igazán csinos fiú volt. Nem is lesz annak karrierje a városházán, ne féljen, mert akire maguk kimondják a nagyátkot, az szedje a tarisznyáját, aztán irány a nagyvilág. Maguk úgy tudnak gyűlölni, hogy az már szakma, a maga férjét se irigylem, a maga új otthonában a pók is öngyilkos lesz, mert ha a valamikori férje, a boldogtalan, netán megkedvelné a pókot, és megtanítaná hegedülni, hiába volna világ csodája, addig piszkálná a pókot, míg az felkötné magát a saját fonálára.”

Hosszú beszéd volt, cicerói, nem haragudtam miatta, azt gondoltam, Ilka néninek voltaképpen igaza van. De amit apámról állított, az meglepett. Kire és miért volna apám féltékeny, mikor anyám éppen miatta vált el első férjétől, attól a szőke, vékony férfitől, aki aztán rövidesen meg is halt, hát csak tudhatta, hogy őt szereti, nem a szőkét, hiszen miatta hagyta ott, pedig az gazdag volt, és Velencebe vitte nászútra, meg mindenféle nyalánságokkal traktálta, mondták a családban, ládaszám állt náluk a bonbon, a pezsgő. Mire lehetett volna féltékeny, mikor az a szőke már nem is élt?

„A halottat eltemették – mondta Ilka néni, aki évtizedekkel később a *Kigyómarás* Jolánjában, az *Ajtóban* és a *Régimódi történetben* kél majd új életre –, csakhogy az emlék nem temethető, azt mindennap átgönyörködni vagy átszenvedni az, aki vele él. Nem szabad így szeretni, ilyen eszelősen, a múltra is fenekedve. Maga a tanácsos úr minden mániáját előörökölte, szegény leendő férjének aztán lesz sorsa, maga addig fogja sósavval pucolni a múltja emlékeit, míg ki nem mondatja vele, nem is élt, csak mióta magát ismeri. Maga az anyjából sem ad oda egy grammot se másnak, ezen a földön csak magát szabad szeretni. Megnyergelt maga itt apát, anyát, és többre is fogja vinni, mint a tanácsos úr, mert az legalább kimutatja, ha valami fáj neki, de maga csak vigyorog mindenkire, közben forralja a spóron a bosszúját egy kis bögrében. Na, indulás, menjen írni vagy olvasni, a hatyút meg ne bámulja, mert azt nem adhatom oda, hiába kérné. Érti is maga, mi az igazság, dehogy érti, azt hiszi, azért nem játszhatik a madárral, mert a tanácsos úr retteg, hogy tönkretesz. Ő ugyan nemhogy nem szólna rá, de felemelné a fizetésemet, ha egyszer véletlenül összetörném. Majd figyelje meg, hogy megkönnyebbül, ha egyszer kisépértetheti.”

Ma már persze kikövetkeztethető, miért idegenkedtem annak idején anyám első

férjétől, aki elmosódó kép volt, emlékek is alig számított, holtabb pedig nem is lehetett volna, mégis zavart a tény, hogy valaha élt, hogy megszületett a mi, Szabók bajára. Valamiben, ezt éreztem, lekörözte az apámat, és ez olyan gyalázat, ami jóvá már nem tehető. Csak sejtettem, rangbeli különbség lehet az első és a második férj között, ez engem is sértett. Anyám elképesztően szép volt, nem láttam az akkor már jól ismert mitológiai és művészettörténeti albumok képei között olyat, aki anyám szépsége, személysége, kisugárzása varázsát nem elérte, de megközelíthette volna, anyám emberi csoda volt, ezt gyerekként is tudtam, azzal a rémülettel együtt: amíg élek, addig vesz körül biztonság, míg ő velem van, mert én vagyok az egyetlen szenvedélye. Felfogtam, apámnak nem a muranói hattyúra, rám kellene féltékenynek lennie, de hát a köztünk lévő viszony lehetetlenné tett negatív érzést, apám annyira szeretett, hogy anyámat nem sajnálta tőlem. Ez is már felnőttkori felismerés, hogy apám saját teste részének érezte a lányát, aki társa a második férj megalázó szerepében, a bonviván mellett a szubrett, semmi köze se hattyúhoz, se Muranóhoz, a Szabók címerállata a karóra futó szőlő, kell is nekünk tenger, babonás vízimadár.

Hogy ellenállása megszűnt, mindennél jobban érzékeltette, betegségem nem egyszerű megfázás, meg is szeppentem, nagy baj lehet, ha apám engedett. Volt valami rossz, riasztó a levegőben. Máskor szerettem, ha valami miatt pár napig itthon maradhattam a nagyágyban, amely körül szállt a jellegzetes gyógyszer és konyhai ételreklémek összekeveredő illata, a díszlet is kedvemre volt, Gizella nagynéném ilyenkor azonnal átküldött karcsú üvegű meggybefőttjét, mint a strázsa, őrizte a nekitámasztott ezüstkanalam, az éjjeliszekrényen ott sárgállott a szép nevű Dialisatum Pilka Golaz, az izgalmas címkéjű köptető, amelyet azért vettem be, mert anyám meggyőzött Pilka személyéről: inka herceg, de spanyol a felesége. Állt a cukros limonádé is, mint máskor, a hattyút megígérték, minden okom meglett volna rá, hogy diadalmasnak tudjam a percet, de igazán mindennek éreztem, csak nem győzelemnek. Apám arca merev volt, a szája, mint a gyerekképek ábráin az egyetlen ceruzavonás, nem lehetett könnyű döntés, hogy megadja, amit kértem, de hát átlépett miattam a saját árnyékán.

Mikor meghozta a hattyút, bágyadtan is utánakaptam, ügyetlenül, rosszul nyúltam utána, a koronát ragadtam meg, amely ijedtében megnyaklott, nem tört le, csak az ezüsthuzalok hajlottak meg, ha már akkor is működik a humorérzékelem, az juthatott volna róla eszembe, olyan, mint egy részeg férfi félreccapott fejfedője.

– Úsztasd, ha nem fásaszt – hallottam a biztatást. Apám tett még egy párnát a háttamhoz, unszolt, játszom a műtárggyal. A hattyú nemigen érezte magát jól a hálószo-bánkban, kiderült, hogy úsztatni sem tudom, a kelme, amivel anyám a paplanomat bevonta, nem volt alkalmas semmiféle siklásra, megbízható, kemény, angol chintzvá-szon piroslott elő a paplanhéj tükörkivágásából, rajta egy kertnyi rózsa, azon ugyan meg se moccan a hattyú, csak felbukott. Mikor a nyakánál fogva felállítottam, megint sérült a koronája, már meg az ellenkező oldalra billent, de így sem lett természetesebb a kép. Apám látta, hogy birkózom a gyönyörűségnek remélt, de kínos feladattá torzult szórakozással, megpróbált segíteni. Az ő hálószo-bájukban feküdtem mindig, ha beteg voltam, a hitvesi ágyban jobban lehetett vizsgálni, priznicelni, anyám bútorzata habos kőrifából készült, a sápadtsárgát mindenütt tengerkék selybársonnyal kárpitozták. A pipereasztalt, ahogy illett, üveglap takarta, a lap alatt is ott kéklett a bársonyterítő, apám lesöpörte a keféket, fésűket, egyéb nem is volt, anyám soha életében nem kendőzte magát, még púdere sem volt. Elém terült a tengerkék bársony, húztam rajta a hattyút, akkorát bucskázott, hogy apám kapta el, aztán megint megállt, mintha a ki- vételes teljesítménye igénybe vette volna minden erejét, persze felhúztam a térdemet,

és nem volt egyenletes már a paplan felszíne. Meglepődtem önmagamon, mert öröm helyett azt éreztem, hogy én a hatyút unom, hogy zavar, nem szeretek vele bajlódni, szomjas vagyok, fázom, izzadok is, nem jó játék ez semmiképpen. Egyszerre mozdultunk apámmal, hogy az esetlen szépséget kiemeljük a süppedésből, melyikünk segítette hozzá a dísztelen halálhoz, soha nem tudtuk eldönteni, mindkettőnk önmagát hibáztatta később: a hatyú váratlan szökkenéssel felvetette magát a bársonyról, s aztán egy öngyilkos elszánt erejével földhöz csapódott, a fele viszonylag épen maradt, de a másik fele szilánkra tört, a korona meg, ugyan ki tudhatta, hová gurult a feje föl.

Anyámnak természetesen erre kellett belépnie, a konyhában volt, citromkrémet készített, igazán finom cukrászremeket nem tudott csinálni Ilka néni. Épp a csattanás utáni pillanatban jött. Apám, én egyformán halálra váltunk, én tűzrózsákkal az arcomon, hiszen én idéztem elő a katasztrófát, apám falféher volt, hiszen ő volt a kivitelező, s a hatyú – hát igen, a hatyú az kimúlt.

Anyám sarkon fordult, megsemmisülten néztünk utána, szóval ez az ítélete, látni sem akar senkit. De kiderült, seprűért ment, lapátért, ott guggolt mellettem, s azt mondta, az üveg alattomos, ez meg nagyon finom üveg volt, pora ne szálljon a levegőben, és kilépve az ágyból, ne hágjon valaki szilánkba. A szőnyegeket is kivitette, értetlenül néztem utána, miért maga csinál mindent, mint aki szégyellné behívni Ilka nénit.

Hamar visszatért, megtapogatta a homlokomat, megrázta a fejét, gyönyörű arcán nem látszott indulat. Apámhoz fordult, de mintha nem történt volna semmi.

– Maga most menjen ki – szólt az anyám szépen, szelíden, sértődöttség vagy bánat nélkül –, átveszem az ápolást, maga meg küldje el a hajdút Huttráért, mert ez a láz nem akar lemenni. Aggódok.

Apám nem nézett rá. Rám nézett. Könyörgött a szeme.

– Én kértem – mondtam reszelős hangon, náthásan – éd kérteb. – Utáltam a saját nazálistaimat, megalázott. Lüktetett a fülem.

– Senki sem vádolt itt senkit, kicsim. Apa főleg elégedett lehet, mert megkapta, amiről sose szólt, de amit mindig kért, de én nem adhattam meg neki már, csak a hatyú. A hatyú sem szűz már, de nem Velencében nem az, hanem az ő otthonában.

Minden szavát értettem, egyetlen szavát sem. Apám igen, mert úgy ment ki a szobából, mintha üldöznék. Éreztem a veszedelmet, mint az állat, de szerencsére nem csapott le ránk, mert apám azonnal visszatért, nem ment a konyháig, nem küldte orvosért a hajdút. Ilyen indulattal életemben nem hallottam beszélni, ahogy anyámnak válaszolt:

– Tudta, kihez jön. Megmondtam, mikor megkértem.

– Persze. Csak az elmélet volt, és a házasság gyakorlat. Egyébként rosszul kereste a megfejtést, mert nem az volt az igazi titok, az maga volt az iszony, az utálat, ezt férfi úgysem érti. Azt talán mégis, ha összeszedi magát, hogy a hatyú nekem Velence volt, az egyetlen és alighanem utolsó idegen csoda, amit megnézhettem, és a tenger, ami olyan ismerős elem volt a számomra, mint a halnak. Menjen szépen, ez itt most minden tekintetben kész. Ha a komolyabb seprésnél Ilka megtalálja, ígérem, a koronát ott viselheti az óraláncán.

Apám kiment. Anyám leereszkedett az ágy szélére, magához szorított, mindjárt kevésbé volt nehéz minden. A hatyúügy éppannyira, mint a láz, áradt teste örök hűvöséből a citrom lehelete, amivel bajlódott a konyhán, az ibolyaillat, ami mindig kísérte mindenütt. Anyám úgy tudott megölelni, mint egy palást, valahogy elborított önmagával, mintha újra meg szeretne nyílni a teste és visszafogadni engem oda, ahol egyedül lehetek biztonságban. Hangosan gondolkozott, de a szavai olyanok voltak, mint amikor nyári délutánon a kerti zümmögést behallani az orgonabozótból, beteg vol-

tam, kezdtem megnyugodni, éreztem, mindjárt elnyom az álom a hangjától. Mindent hallottam, de csak messziről, függönyön át.

– Most már nincs egyetlen makulátlan műkincs sem a házban – gondolkozott hangosan, és simogatta a homlokomat. – Hogy reméltem, megtartja a fogadalmát, és legalább ezt nem teszi kockára, mint a többi elkótyavetyélt holmit, aminek sosem tudta meghosszabbítani a lejáró zálogcéduláit, oda lett a gyűrű, a jadefigurák, a titkos fiókú asztal, az empire írókészlet. Ez volt az én mentsváram, mert elképesztően értékes volt szegény hattyú, és Brüll a lelke üdvösségét adta volna, ha megkaphatja, de hát nemet mondtam, hiába csábított. Ajánlottam neki az ezüstöt, de étkészlete annyi van, hogy nem érdekelt. Brüll a hattyúra vágyott, azt mondta, kivárja, míg én kínálok fel neki. Most mit találjak ki, amivel kifoltozom a háztetőt, ha apád megint eladogatja a cserepeket. Hogy örültem az ellenszenvének, azt hittem, az majd megvédi az értéket valami újabb esztelen jótékonykodása idején. Látod, mennyire szeret az apád? Életében most vette kezébe először azt a hattyút.

Erre a szóra, hogy Brüll, kitisztult a fülem, és elszállt a nyári kert varázsa a duruzsoló bogarakkal, méhekkal. Brüll bácsi a barátom volt, és szintén titokörző, sokat jártam hozzá, műkereskedésében tanultam meg az alapvető fogalmakat a lakáskultúráról, ékszerekről, stílusokról. BRÜLL. Csak nem tudta meg anyám a másik Szabó-titkot, hogy én járok a boltjába, amikor nálunk éppen borúsra válik az anyagi helyzet, valami férfiékességgel vagy milliomos dédapámról ránk maradt csecsebecsével pénzért? Ez a hattyúéval felérő titok volt, ennél a Bibliára esküdtem meg, hogy az is marad. Szerettem volna letagadni a Brüll-ügyet, de erre már nem futotta beteg testemből, hogy futotta volna. Lázasan, gyerekként, hogy foghattam volna fel Jablonczay Lenkét, aki áll a vihar kergette romantikus gályán, gyönyörű kezében aranykés, s a cápáknak, akik a rozoga bárkát üldözik, önmagát szeleteli hús helyett.

Később Ilka néni elmondta, hogy mikor Huttra doktor megjött, úgy ültünk, én félig anyám ölében, félig az ágyban, mint a Szűzanya meg a Jézus, mikor a megváltót már leszedték a keresztről. Kérdeztem, megtalálták-e valahol valamelyik bútor alatt a koronát, de Ilka néni nem lelte meg, egyébként, mint közölte, tulajdonképpen boldog, hogy a madár eltűnt az otthonunkból, nem volt helye annak a hattyúnak itt minálunk.

Soha senki nem beszélt többet a muranói hattyúról, a kiskredenc üresen maradt vitrinjébe művészi pipafej került a madár helyére a Dabasi Halászok címerével. Apai dédanyám volt Dabasi Halász lány, anyám halálos ágyán is utoljára felvillanó, rajtunk mulató gúnyos pillantása azért feltündökölt a gesztusban: madár helyett madár. A Dabasi Halász-címeren valami gázlómadár áll fél lábón, de nyíllal át van löve a torka. Ezt úgy belefaragták a meggyfába, hogy el nem tűnik soha.

Egyébként az idők folyamán eltűnt minden és mindenki, a címeres pipa maradt csupán, az is végrendeletben értelmében Debrecen tulajdonaként. Eltűnt a színpad; a házat, az egész utcát lebontották, Huttrát, az orvost kiüldözték a városból, Ilka néniből egy időre tanácselnök lett Dabárdon, aztán ő is elveszett a történelem fátyolába bogozódva, eltűnt anyám, apám, tulajdonképpen legjobban én magam tűntem el. Most már csakugyan minden mindegy, ez is, ami valaha megesett. Sok hattyút láttam életemben tájban, múzeumban, kép vagy szobor formájában, egy sem hasonlított ahhoz, amely azon a lázas napon elszállt. Persze az volt az egyetlen, aki ismerte a zöld szemű sellőt, aki egyszer nagy halak között úszott túl a bóján, s aki az anyaság ekstázisán kívül képtelen volt engedni szenvedélynek.

Persze Brüll bácsi is eltűnt, majdnem elfelejtettem, pedig ő távozott a legváratlabb módon, mert Brüll bácsit családotul elégették.